

"Макогін псевдо Розумовський". Іван Монолатій

16:07, 6 липня 2023

"Ніяким Розумовським він не є, а тимбільше з гетьманського роду. Все ж таки вважаю його корисною людиною. На мою думку, він американський, а може й англійський розвідник", — так казав **Євген Коновалець** про засновника "Українського бюро" у Лондоні Якова Макогона.

"Макогін псевдо Розумовський. Уявлена українська людина" — це нова книжка Івана Монолатія, яка влітку вийде у видавництві "Лілея-НВ". Автор розкриває маловідому біографію діяча та мецената української еміграції. **"Локальна історія"** публікує фрагмент книжки.

Іван Монолатій

кандидат історичних наук, доктор політичних наук

S.P.Q.R.

Зазвичай писання біографії — це завжди виклик і протагоністові, і наратору. Вони разом, але майже окремо, йтимуть зарослими стежками життєпису, десь краще, а десь гірше.

Герой цієї книжки — майже не відомий сучасному українському читачеві американець українського походження Яків Макогін, здобутки і втрати якого досі цілком по-різному розуміють у США та в Україні.

На американському континенті його найбільші заслуги криються у військовій справі напередодні і під час **Першої світової війни**, в Україні — його воліли б вшановувати найперше, як громадського, політичного діяча і мецената задля української справи, зокрема 1930-х років., а якщо б так далі пішло, то й як "достойника нації".

Яків Макогін (1880—1956)

Фото: wikipedia.org

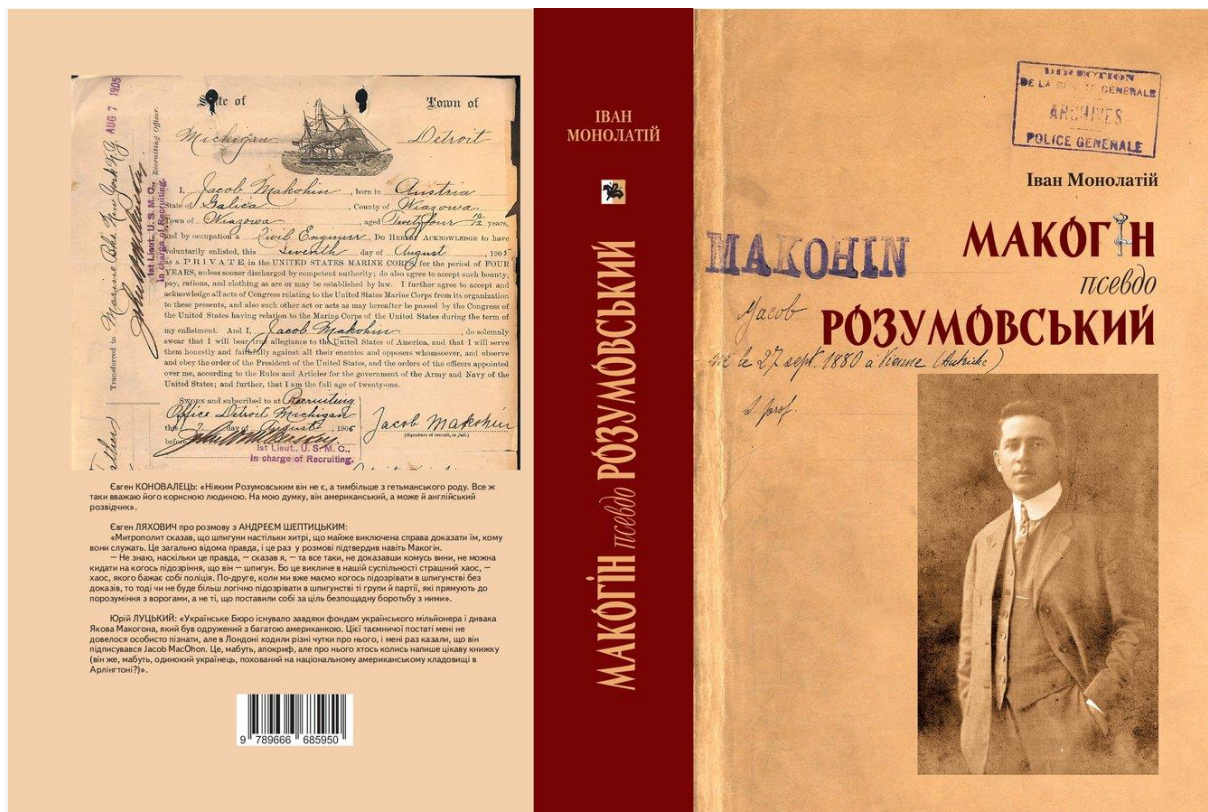
Макогонове життя, справді, подібне до американських гірок, про які на його рідній Жовківщині на Галичині, мало хто тоді чув. Він пройшов шлях від підданого Габсбургів до громадянина вільного світу — США, вдало використовуючи не лише обставини особистого життя, перебіг національно-визвольної боротьби українців у ХХ столітті, а ще й міжнародну кон'юнктуру,

власне оточення і зв'язки його дружини в американському істеблішменті. Не зовсім ці обставини спричинилися до того, що вічний спочинок американський герой і/або український патріот (ним він, мабуть, хотів бути) знайшов на Арлінгтонському національному цвинтарі.

Для початку треба чимало прочитати, щоб зрозуміти місце і роль цієї особи в історії, котра видавала себе за "князя Розумовського", спробувала маніпулювати розрізненими політичними таборами українців у 1930—1940-х роках. Саме тому для допитливців нашої історії й написана ця книжка.

Отож про її архітектоніку. Найперше варто мовити про 27 взаємопов'язаних сюжетів, що разом свідчать про дату народження героя книжки – 27 числа місяця вересня року Божого 1880. До слова, 1 січня 1880 року у Львові видали друком перше число щоденника Діло, на сторінках якого міститься чимало інформацій про активність Якова Макогона у 1920—1930-х роках. Деталізуючи контексти довкола протагоніста, кожен із 27 сюжетів містить вступні, містифіковані роздуми наратора про світ довкола, цінності та ідентичності, що їх треба і не конче захищати.

Макогонова біографія має своєрідний засновок "De rerum natura" (I), візитівкою якого є заклик "Ніколи не вірте!" у те, що може (чи могло б) бути. Одразу хотів би застерегти читача від поспішного висновку, мовляв, тут немає що читати, адже ці сюжети, фактично, є своєрідною читанкою фрагментів якихось некрологів, листів, секретних досє спецслужб чи довідкових видань. Не хочу переконувати у зворотному — справді цей блок інформації є блоком інформації, почасти суперечливої, помилкової, щедро пересипаної домислами, вигадками, оціночними судженнями і/або звинуваченнями. Однак це зайвий раз запрошуватиме мого читача спробувати дізнатися правду про незвичайного українця ХХ сторіччя.

Обкладинка книжки

Фото: надав автор

Забігаючи наперед, зауважу, що висновок "Corpus delicti" (VIII) вже немає нумерації, як наприклад, інших 27 сюжетів книжки. Адже тут мовиться про завершену біографію мого героя, зокрема й про те, як її можна було б потрактувати з погляду фактів, аргументуючи їх інтерпретацію через призму етнічних історії, політології, соціології, а ще національних інтересів й безпеки. Саме тут мій герой зриває усі свої маски, а його "героїчне" життя певною мірою демістифікується. Однак чималі відкриття чекатимуть на читача у цілком автономній частині "Littera scripta manet".

Натомість, коли мова про "тіло" книжки — тут маємо чотири розділи, названі мною "Діями", плюс "Інтермедію" та "Інтерлюдію". Всередині цих хронологічно-тематичних блоків й відбувається життєва драма Якова Макогона та його оточення — близького і далекого водночас.

Про найголовніших політичних акторів української та чужинної історії свідчить й блок на початку книжки — "Dramatis personae" (хоча, як побачить уважний читач, цих подієвців у самій книжці є набагато більше).

А ще варто повідомити Містові і світу, що кожна "Дія" має свого "тематичного" проводиря — з галереї англійських поетів і письменників XIX—XX століття, зосібна Волта Вітмена (II), Езру Павнда (IV), Вільяма Батлера Єйтса (V), Торнтон Вайлдера (VII). "Інтермедія" та "Інтерлюдія" мають свого провідника — Томаса Стернза Еліота (III, VI).

Саме їхні поетичні та прозові рядки допомагатимуть зорієнтуватися у веремії мотивацій, дій і вчинків мого героя (хоча, ясна річ, він такого й близько не міг собі подумати, а промовляти — й поготів).

Ба більше: починаючи від "De Rerum Natura" (I) і завершуючи "Corpus delicti" (VIII), епіграфами до усіх частин книжки будуть міркування Марка Туллія Ціцерона, який, за визначенням Плутарха, "уславився не лише як найвидатніший римський оратор, а й як обдарований поет", а також віршовані рядки моєї сучасниці Емми Андіївської, світ якої є "і світ морально-етичних (часом навіть, як це не дивно, соціологічно-політичних) роздумів". Цього, вочевидь, бракувало моєму героєві.

Надгробок Макогонів на Арлінгтонському національному цвинтарі в Арлінгтоні, штат Вірджинія, США

Фото: wikipedia.org

Та все ж таки повернімося до структури книжки — її взаємопов'язаних частин.

Відомо, що аби щось стверджувати на певне, варто почати щось робити — "Усе починається!". Зокрема "Ex nihilo" — про ім'я та прізвище, професію і службу, вигадки та поразку мого героя.

Продовженням легенди Якова Макогона стане "Ars Amatoria", сюжет якої багато що пояснить у його картині світу, а щось — вкотре заплутає читача.

Але все-таки початок справжнього розслідування Макогонової історії криється у "Homo Americanus" — "Усе продовжується!". Тут на читача чекатимуть будуть мандрівки, фантазії, легенди, місіонерство й оточення мого героя (і не лише його).

Натомість найважливіші факти з його біографії, зокрема його активність як політичного актора криється у "Homo Ucrainensis", ключовим поняттям якого стало словом "інколи". Тут уважний мандрівець моєю книжкою знайде цілий джентльменський набір: фальстарт, інцидент, незнайомця, проєкт, а ще й фіаско.

Звісно, це ще не кінець історії, адже попереду буде "Deus ex machina" — пояснення того, що відбулося і/або планувалося і "своїми", і "чужими" щодо Якова Макогона, а також як він спробував усіх обвести довкола не лише пальця.

А вже наприкінці, "Ad Infinitum", коли слово "завжди" підводитиме ризику в Макогоновому життєписі, побачимо значення добродійства з лиходійством, роль місця, війну з миром, або все те ж, але навпаки.

Переконалий, що лише не лінивий не засне над Маконовими і, звісно, авторськими діяннями. Для зацікавлення особою Яківа Макогона — на самому початку і наприкінці книжки — читач знайде "Pro scenium" і "Acta est fabula", в яких, спочатку, подаються матеріали спеціальних слухань в Палаті Представників США, фігурантом яких був і мій герой, а відтак — Макогонові зізнання ув одному з його численних листів.

Насамкінець про джерела цієї книжки — "Ad Fontes". Керуючись Плутарховою засадою, мовляв, "той, хто задумав написати історичний твір не лише на підставі легкодоступних вітчизняних книг, а й багатьох іноземних, розпорошених по далеких країнах", вартувало віднайти саме те, чого бракувало моїм попередникам для більш-менш повноцінної реконструкції політичного портрету мого героя.

Він, вочевидь, був би прихильним до правових норм габсбурзької **Галичини**, на якій народився: "Кожній людині належить природне право доброї слави перед усіма іншими: отже, ні від володаря, ні від власника не можна вимагати документального підтвердження його титулу", а от автор цієї книжки — зовсім ні, дошуковуючись фактів передусім в архівах.

Тому-то слід говорити про неопубліковані архівні документи, назви справ яких вже самі по собі промовляють на користь протагоніста цієї книжки, хоча, звісно, у дуже різний спосіб. Цих документів, як бачимо зі списку використаних джерел, не так багато, як мені хотілося б:

в Україні: "Дело Макогин Якова Филлиповича, американского подданого, руководителя украинского националистического движения";

у США — "Official Military Personnel File for Jacob Makohin. Service number 000155045" ; "Матеріяли про справу Якова Макогона. 1936—1937";

у Канаді — "Activities of J. Makohin. 1937", "Makohin, J. L.", "Makohin, J." (уци — Library and Archives Canada — Bibliotheque et Archives Canada., Ottawa, ON.);

у Великій Британії — "Soviet Intelligence Agents and Suspected Agents. Jacob MACOWEN, alias МАКОНИН: Austro/Ukrainian, later American";

у Франції — "Dossier 4792 МАКОНИН, Jacob. 1931–1935";

в Італії: "Fascicolo personali 758 (Makoin Lee)" ;

у Швейцарії — "Makohin Jacob und Frau. 1932–1934"; "Makohin Jakob. 1932–1937" (уци — Schweizerisches Bundesarchiv).

Чимало розрізнених матеріалів щодо біографії Якова Макогона, а також сюжетів пов'язаних з ним або його оточенням, зберігаються в архівних, бібліотечних та музейних інституціях, без використання яких біографія Якова Макогона, репрезентована у цій книжці, була б неповною. Зокрема це:

в Україні — у Галузевих державних архівах Служби зовнішньої розвідки України і Служби безпеки України; Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України; Центральному державному історичному архіві України, м. Львів; Львівській національній науковій бібліотеці ім. Василя Стефаника НАН України; Національного музею народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Йосафата Кобринського;

за кордоном — у США (National Archives ; United States Holocaust Memorial Museum; Hoover Institution. Library & Archives; Special Collections and University Archives, University of Massachusetts Amherst Libraries; CIA Readingroom; FamilySearch; Архів Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці); Франції (Українська Бібліотека імені Симона Петлюри — Bibliothèque ukrainienne Simon Petlura); Італії (Archivio Centrale dello Stato); Швейцарії (United Nations Archives at Geneva; Schweizerisches Bundesarchiv); Польщі (Archiwum Akt Nowych; Biblioteka Narodowa w Warszawie).

Додаймо сюди пресові й спогадові матеріали, збірники документів та матеріалів, листування, поодинокі наукові видання українською та чужими мовами, публікації замовного, пропагандистського чи ідеологічного змісту, в котрих герой цієї книжки також фігурував і надалі фігурує.

І про наболіле: дотеперішні пошуки документів Якова Макогона і/або документів про нього в архівосховищах Чехії і Німеччини успіхів, на жаль, не мали. Цей факт залишає напівдослідженими окремі сюжети його біографії. Однак вже і тепер відомо точно: в українському проєкті американець українського походження Яків Макогін — він же лжекнязь Розумовський — таки облизав макогона! Недаремно герої вистави Ігоря Костецького стверджували: "Звичайний макогон. Здоровецький і пустопорожній. — Але ж гарний! — Ну, й що з того?".

Насамкінець, читаючи цю книжку, пам'ятаймо розмірковування Джорджо Вазарі, який стверджував: "Хто не знає, що слід по зрілому роздумі самому вміти приймати чи відкидати те, що ти збираєшся вжити в роботі, не здаючись на ласку чужої теорії, бо, не поєднана з практикою, вона не дає майже нічого?".

Argumenta non numeranda, sed ponderanda sunt!

З книжки Івана Монолатія "Макогін псевдо Розумовський. Уявлена українська людина", Івано-Франківськ, видавництво "Лілея-НВ", 2023, с. 9-12.